

ВПЛИВ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ ТА ЗОВНІШНЮ ТРУДОВУ МІГРАЦІЮ

Розглянуто закономірності і тенденції розвитку механізму формування, динаміки, структури й диференціації доходів громадян України. Аргументовано доцільність оптимізації їх розмірів для покращення демографічної ситуації та зменшення масштабів зовнішніх міграційних процесів.

The development conformities and tendencies of forming mechanism, dynamics, structure and differentiation of citizens' profits in Ukraine are considered in the article. An expedience of optimization of their sizes for the improvement of demographic situation and diminishing of scales of migratory processes of shells is argued.

Постановка проблеми. Сучасне становище функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання характеризується негативними наслідками соціально-економічних перетворень та структурної перебудови економіки країни. Падіння обсягів виробництва, криза неплатежів, затримки у виплаті заробітної плати та її низький рівень обумовлюють погіршення професійно-кваліфікаційного рівня працівників, їхнього морального, мотиваційного й творчого потенціалів.

В результаті загострюються проблеми зайнятості, безробіття та якості життя населення, збільшуються масштаби міграції, поглиблюється кризова демографічна ситуація в Україні.

В цих умовах питання оптимізації розмірів доходів громадян та формування ефективного кадрового потенціалу суб'єктів господарювання, без чого неможливий вихід із соціально-економічної кризи виробництва, переростає в актуальну проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло загальних, регіональних та міжгалузевих проблем формування й регулювання доходів населення України досліджували вітчизняні вчені: Базилюк А.В., Богиня Д.П., Бондар І.К., Бугуцький О.А., Гасанов С.С., Гнибіденко І.Ф., Грішнова О.А., Кір'ян Т.М., Козак В.Є., Колот А.М., Лібанова Е.М., Лукінов І.І., Мандибура В.О., Нестеренко В.П., Новіков В.М., Онікієнко В.В., Палкін Ю.І., Пасхавер Б.Й., Ревенко А.П., Сасенко Ю.І., Чухно А. А. та інші.

Суттєвий внесок у розробку теоретико-методологічних та практичних основ міграційних та демографічних процесів внесли такі українські та зарубіжні учені: Т. Бауер, Д. Богиня, Н. Ганг Айра, І. Гнибіденко, С. Епштейн Жиль, Ю. Корчак-Чепурковський, І. Лапшина, Н. Левчук, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Р. Лукас, Е. Малиновська, В. Онікієнко, Н. Пархоменко, І. Петрова, С. Пирожков, І. Прибиткова, С. Сипко, М. Стасюк, В. Стешенко, Н. Фойгт, А.Хомра і багато інших.

Проте, незважаючи на значний обсяг публікацій і досліджень з питань доходів населення, демографічної ситуації та міграційних процесів, в сучасних умовах виникають нові, раніше не досліджувані проблеми, пов'язані з розвитком ринкового механізму господарювання. Постає потреба у ґрунтовному вивченні, всебічному аналізі та комплексній оцінці механізму формування й регулювання доходів громадян України та їх впливу на рівень життя населення, міграційні та демографічні процеси.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування закономірностей і тенденцій розвитку механізму формування, динаміки, структури й диференціації доходів громадян України в демографічному та міграційному аспектах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки все більший вплив на розвиток світового господарства справляє процес інтеграції національних економік у зростаючі світові ринки, який характеризується інтенсифікацією руху між країнами не тільки інформації, капіталу, товарів, а й робочої сили. Звичайно, розвиток глобалізації сприяє розширенню можливостей для зайнятості населення, але й містить у собі ризик загострювати вже наявні проблеми національних економічних систем. Суттєвий вплив глобалізаційних процесів на зайнятість населення та соціально-трудова відносина можливі у зв'язку із зростаючим розшаруванням зайнятих в економіці країни за рівнем оплати праці. Спостерігається дедалі більший розрив у доходах різних категорій персоналу, залишається суттєвою диференціація рівня оплати праці за видами економічної діяльності та регіонами (табл. 1, 2) [1].

Найбільш оплачуваними залишаються працівники авіаційного транспорту та фінансових установ. Рівень оплати праці в цих видах діяльності перевищив середній в економіці в два рази. Залишається низькою заробітна плата працівників сільського й рибного господарства, охорони здоров'я та соціальної допомоги, яка нижче середньої в економіці відповідно на 45,7 %, 46,6 та 35,5%.

Залишаються негативними тенденції зростання міжрегіональних відмінностей у рівнях заробітної плати. Найвищий її рівень у містах Києві та Севастополі, Донецькій, Дніпропетровській, Київській та Луганській областях, найнижчий – у Тернопільській, Волинській, Чернігівській та Херсонській областях.

Аналіз структури грошових доходів домогосподарств свідчить, що оплата праці не виконує своїх функцій і складає менше 60 %; пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою – 25,8 % (табл. 3) [1].

Таблиця 1

Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності (грн)

	Нараховано штатному працівнику			
	2000	2005	2006	2007
Усього	230	806	1041	1351
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	111	415	553	733
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	175	668	851	1100
Рибальство, рибництво	147	499	607	721
Промисловість	302	967	1212	1554
Будівництво	260	894	1140	1486
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	226	713	898	1145
Діяльність готелів та ресторанів	178	566	735	944
Діяльність транспорту та зв'язку	336	1057	1328	1670
діяльність наземного транспорту	282	961	1227	1563
діяльність водного транспорту	489	929	1093	1412
діяльність авіаційного транспорту	445	1622	2053	2704
додаткові транспортні послуги та допоміжні операції	423	1218	1513	1872
діяльність пошти та зв'язку	317	967	1191	1485
Фінансова діяльність	560	1553	2050	2770
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	278	900	1193	1595
з них дослідження і розробки	303	1048	1323	1741
Державне управління	335	1087	1578	1852
Освіта	156	641	806	1060
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	138	517	658	871
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	162	620	828	1090
з них діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	135	628	842	1109

Таблиця 2

Динаміка середньомісячної заробітної плати за регіонами (грн)

	Нараховано штатному працівнику			
	2000	2005	2006	2007
Україна	230	806	1041	1351
АР Крим	225	730	952	1220
Вінницька	159	597	793	1028
Волинська	150	591	773	1013
Дніпропетровська	273	913	1139	1455
Донецька	292	962	1202	1535
Житомирська	164	602	793	1033
Закарпатська	172	665	868	1091
Запорізька	289	860	1091	1394
Івано-Франківська	188	718	923	1180
Київська	241	811	1058	1362
Кіровоградська	170	624	819	1054
Луганська	232	805	1022	1323
Львівська	196	713	923	1183
Миколаївська	227	744	955	1202
Одеська	236	768	966	1226
Полтавська	220	758	961	1243
Рівненська	173	685	888	1133
Сумська	194	663	857	1098
Тернопільська	135	553	727	943
Харківська	230	759	974	1251
Херсонська	173	625	800	1017
Хмельницька	156	584	792	1045
Черкаська	175	642	846	1085
Чернівецька	157	621	819	1051
Чернігівська	177	602	790	1016
м. Київ	405	1314	1729	2300
м. Севастополь	251	803	1005	1302

Таблиця 3

Структура грошових доходів домогосподарств (у середньому за місяць в розрахунку на одне домогосподарство)

	2000			2006			2007		
	усі домогосподарства	у тому числі, які проживають		усі домогосподарства	у тому числі, які проживають		усі домогосподарства	у тому числі, які проживають	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Усього грошових доходів, грн	288,0	306,4	247,3	1411,6	1511,9	1190,3	1791,6	1929,9	1484,4
Відсотків									
Оплата праці	54,6	61,9	34,5	55,3	61,4	38,0	56,9	62,7	40,1
Доходи від підприємницької діяльності та само зайнятості	3,5	3,9	2,5	5,2	5,2	5,2	5,9	6,3	4,7
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	7,8	1,5	24,9	4,4	0,6	14,9	4,0	0,4	14,4
Пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою	23,3	22,3	26,4	27,0	24,8	33,6	25,8	23,5	32,4
Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	10,8	10,4	11,7	8,1	8,0	8,3	7,4	7,1	8,4

Частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму складає 29,3 %, в тому числі проживаючого у міських поселеннях – 25,4 %, у сільській місцевості – 37,5 % [1].

Диференціація в оплаті праці викликає підвищення соціальної напруги в суспільстві, веде до зростання невдоволення працюючих своїм становищем, виникнення конфліктів та загострення демографічної кризи. Демографічні показники України викликають занепокоєння, адже за період 1991 – 2007 рр. чисельність населення зменшилась на 5,5 млн осіб. Існуюча тенденція створює реальну загрозу національній, у тому числі економічній, безпеці країни, що призведе до дефіциту трудових ресурсів. Аналізуючи основні демографічні показники за 2004 – 2007 рр., можна відмітити негативну тенденцію – продовження зменшення чисельності наявного населення. Так, у 2007 р. цей показник зменшився порівняно з 2004 р. на 908,1 тис. осіб. Природний приріст населення також мав негативне значення. Внаслідок процесу депопуляції природне скорочення склало в 2007 р. 290,2 тис. осіб – кількість померлих перевищувала кількість народжуваних (табл. 4) [2].

Таблиця 4

Основні демографічні показники України за 2004 – 2007 рр.

Показники	Рік				Темпи росту, %	
	2004	2005	2006	2007	2007 р. до 2004 р.	2007 р. до 2006 р.
Чисельність наявного населення, тис. осіб	47280,8	46929,5	46646,0	46372,7	98,07	99,41
Природне скорочення населення, осіб	-334002	-355875	-297724	-290220	86,89	97,47
Кількість народжених, осіб	427259	426086	460368	472657	110,63	102,66
Кількість померлих, осіб	761261	781961	758092	762877	100,21	100,63

Проаналізовані негативні тенденції призвели до активізації міграційних процесів. За даними Державного комітету статистики України, обсяги міграції у 2007 році характеризуються слідуючими даними: число прибулих склало 758292 особи, вибулих – 741454, сальдо міждержавної міграції становило 16838 осіб (табл. 5) [1].

Що стосується міграції населення за регіонами, то в 2007 р. вона характеризується такими даними: найбільше число прибулих зафіксовано в Одеській області (12420 осіб), Автономній Республіці Крим (4798), Донецькій (4698) та Харківській (3563) областях, а також у місті Києві (3776 осіб); найбільше число вибулих зареєстровано в Донецькій області (3796 осіб), Луганській (3313), Автономній Республіці Крим (2377) та Харківській області (2252 особи). Найвищий рівень негативного сальдо міграції становив у Луганській області (1503 особи), Рівненській (584), Закарпатській (493) та Волинській (337 осіб) областях.

Найвище позитивне сальдо міграції має Одеська область (10981 особа), Автономна Республіка Крим (2421) та м. Київ (2170 осіб) (табл. 6) [1].

Таблиця 5

Основні напрями міграції населення у 2007 р.

	Осіб			На 100 тис. наявного населення		
	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції
Усі напрями міграції	758292	741454	16838	1630,4	1594,2	36,2
у межах України	711785	711785	X	1530,4	1530,4	X
внутрішньо-регіональна міграція	435844	435844	X	937,1	937,1	X
міжрегіональна міграція	275941	275941	X	593,3	593,3	X
міждержавна міграція	46507	29669	16838	100,0	63,8	36,2
країни СНД	34961	20344	14617	75,2	43,8	31,4
інші країни	11546	9325	2221	24,8	20,0	4,8

Таблиця 6

Міграція населення за регіонами у 2007 р.

	Міждержавна міграція			Міжрегіональні міграція		
	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції
Осіб						
Україна	46507	29669	16838	275941	275941	X
Автономна Республіка Крим	4798	2377	2421	11232	10129	1103
області						
Вінницька	1299	793	506	9528	11567	-2039
Волинська	528	865	-337	5417	5191	226
Дніпропетровська	1943	1828	115	15959	15241	718
Донецька	4698	3796	902	14484	15476	-992
Житомирська	583	622	-39	7910	9615	-1705
Закарпатська	302	795	-493	2674	3746	-1072
Запорізька	1535	1292	243	8087	9211	-1124
Івано-Франківська	413	500	-87	5669	5783	-114
Київська	828	307	521	17688	18933	-1245
Кіровоградська	402	401	1	5615	9816	-4201
Луганська	1810	3313	-1503	7189	10522	-3333
Львівська	522	723	-201	8792	9788	-996
Миколаївська	837	592	245	7006	7892	-886
Одеська	12420	1439	10981	10370	10014	356
Полтавська	566	496	70	9481	10120	-639
Рівненська	314	898	-584	6676	8063	-1387
Сумська	683	789	-106	6069	8285	-2216
Тернопільська	253	451	-198	4680	6186	-1506
Харківська	3563	2252	1311	18997	16277	2720
Херсонська	691	697	-6	6108	9098	-2990
Хмельницька	713	590	123	8316	10136	-1820
Черкаська	753	547	206	10568	11061	-493
Чернівецька	606	507	99	4094	3581	513
Чернігівська	643	706	-63	7772	8834	-1062
м. Київ	3776	1606	2170	51109	28476	22633
м. Севастополь	1028	487	541	4451	2900	1551

Систематизація та огляд результатів наукових досліджень показали, що, на жаль, до цього часу в Україні не проведено системного, комплексного, наукового обґрунтованого вивчення міграції, яке б давало вичерпні відповіді на безліч поставлених життєво важливих питань. Здебільшого дослідження обмежені тематичними, кількісними, територіальними, часовими, адміністративними та іншими рамками і носять упереджений характер. Це не дає можливості показати повну й точну картину української міграції.

Звичайно, основна причина існуючих масштабів міграції заключається в низькому рівні грошових доходів українців на батьківщині. Незважаючи на те, що українським трудовим мігрантам платять значно менше, ніж місцевому населенню, вони все ж таки мають змогу суттєву частину своїх заробітків надсилати чи перевозити своїм сім'ям і забезпечувати оптимальні умови їх життєдіяльності. Дослідження показують, що заробітки українців за кордоном динамічно зростають. Трудові мігранти з України зарекомендували себе добросовісними, порядними, невибагливими до умов роботи.

Важливим аргументом того, що українські мігранти можуть заробляти непогані гроші, є тривалість їх робочого дня, яка значно перевищує встановлені норми. При цьому вони отримують погодинну заробітну плату нижче встановленого мінімуму в приймаючій країні, але навіть за цих умов вони отримують більший грошовий дохід, ніж могли б отримати в Україні. І якщо національними урядами приймаючих країн для українських мігрантів будуть створюватись стимулюючі механізми, направлені на їх довгострокове перебування в країні працевлаштування, то це призведе до подальшого збільшення масштабів зовнішньої трудової міграції та дефіциту трудових ресурсів в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З метою оптимізації механізму формування структури та рівня доходів населення України, покращення демографічної та міграційної ситуації в державі, необхідно реформувати механізм мотивації праці; вдосконалити державну систему регулювання доходів населення на ринкових засадах шляхом розробки нових та вдосконалення існуючих механізмів організації заробітної плати, які б дозволили відродити основні її функції, забезпечити зростання мотиваційного потенціалу працівників до ефективної праці, підвищити купівельну спроможність населення; реформувати систему освіти та охорони здоров'я; переорієнтувати народне господарство на розвиток високотехнологічних та наукомістких галузей економіки; забезпечити поступове вивільнення робочої сили зі сфери матеріального виробництва і спрямування її після відповідної перепідготовки у сферу послуг; регулювати зовнішню трудову міграцію в напрямі зацікавлення висококваліфікованих фахівців працювати на батьківщині, а також забезпечення захисту прав працівників-мігрантів, які працюють за кордоном; активізувати діяльність Державної служби зайнятості.

Вирішення вказаних проблемних питань дозволить оптимізувати рівень доходів населення України й усунути такі соціально-економічні проблеми як бідність, безробіття, демографічна криза, трудова зовнішня міграція тощо.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2007 рік / За ред. О.Г. Осауленка, відп. за вип. В.А. Головка / Держкомстат України. – К.: Консультант, 2008. – 575 с.
2. Сайт Державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua

Надійшла 24.05.2009

УДК 331.2:621.391(477)

Л. П. ШВЕЦЬ, Н. І. ДОБЕРЧАК
Хмельницький національний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ ТА СИСТЕМИ ПРЕМІЮВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЗВ'ЯЗКУ

Запропоновано застосування погодинної форми оплати праці в різних модифікаціях, наведено схему детермінованого факторного аналізу фонду заробітної плати робітників та співставлення фонду оплати праці з показниками виконання плану обсягу наданих послуг і показників якості; запропоновано систему преміювання, що дає як економічний, так і соціальний ефект.

Application of hour's form of labour payment in different modifications is offered. The chart of the determined factor analysis of wage-fund of workers and comparison of fund of labour payment with the indexes of the plan fulfilling of the provided services' volume and quality indexes is resulted in this work. The system of awarding which gives both economic and social effect is offered in the article.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вірний вибір та застосування найбільш ефективних форм і систем заробітної плати для організації оплати праці окремих груп та категорій працівників сприяє підвищенню продуктивності праці, а також поліпшенню якості надання послуг і зниженню їх собівартості.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження проводились на основі вивчення реального стану використання фонду оплати праці Хмельницькою філією ВАТ Укртелеком (м. Славута). Аналіз стану та ефективності господарської діяльності Центру електрозв'язку №7 Хмельницької філії ВАТ "Укртелеком" свідчить, що організація заробітної плати на